

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАГРОМАДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА ПІДПРИЄМСТВАМИ УКРАЇНИ

Викладені проблеми побудови економічного механізму забезпечення нагромадження національного багатства підприємствами України

Постановка проблеми. Однією з найважливіших економічних проблем України є дослідження її національного багатства. Національне багатство є матеріальною основою суспільного прогресу і його надбання.

Національне багатство відноситься до найбільш загальних макроекономічних категорій. Характеризуючи обсяги суспільних благ, національне багатство дозволяє отримати уявлення про природні ресурси країни, її технологічні можливості, рівень добробуту населення, динамічні характеристики нагромадження цінностей, ступінь національної безпеки країни. Отримання знань щодо розмірів та структури національного багатства має важливе значення для обґрунтованого формування сучасної економічної стратегії розвитку країни, розробки активної і ефективної соціальної, фінансово-кредитної, внутрішньої та зовнішньої політики, вибору пріоритетів розв'язання широкого спектру проблем суспільного розвитку країни, піднесення життєвого рівня розвитку населення.

На сьогодні, в Україні, проводяться дослідження національного багатства лише на макrorівні, і майже не досліджується мікроекономічний рівень формування національного багатства підприємствами. Саме з огляду на це, актуальними постають питання дослідження економічного механізму забезпечення нагромадження національного багатства підприємствами України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню національного багатства присвячено ряд праць вітчизняних,

російських та радянських вчених, серед яких слід виділити А.І. Анчишкіна, В.Н. Богачова, Є.М. Бухвальда, А.Л. Вайнштейна, С.І. Дорогунцова, В.М. Кириченка, М.В. Колганова, Я.А. Кронрода, Д.С. Львова, О.І. Ноткіна, Л.І. Несторова, Б.І. Пасхавера, Д.Б. Пасхавера, Г.Н. Сорокіна, С.Г. Струмиліна, Є.Н. Фреймундта, Ю.С. Цал-Цалко та ін. Але й до теперішнього часу дискусійними питаннями при дослідженні національного багатства залишаються підходи до визначення цієї категорії, переліку елементів, що входять до його складу, і відповідно застосування різних методик та методів щодо їх вартісного обрахунку, і особливо, механізму його формування суб'єктами господарювання.

Метою дослідження є визначення сутності економічного механізму забезпечення нагромадження національного багатства підприємствами України.

Виклад основного матеріалу дослідження. З 90-рр. ХХ ст., з початком переходу економіки України до ринкових умов господарювання, в країні відстежується тенденція щодо пошуку резервів зростання національного доходу. Оскільки зі зростанням національного доходу зростає й національне багатство і навпаки, перед науковцями-теоретиками та економістами-практиками постає ряд питань, пов'язаних з механізмом нагромадження, і відповідним збільшенням національного багатства.

Основним центром формування національного багатства суб'єктами господарювання в Україні (на мікрорівні) є підприємство (рис. 1).

Рис. 1. Порядок формування національного багатства підприємством

Підприємство як головний центр формування національного багатства суб'єктами господарювання в процесі здійснення господарської діяльності використовує та створює різноманітні ресурси, за рахунок чого підприємством створюється додана вартість, і як результат – елементи вже новоствореної доданої вартості формують приріст національного багатства, яке створене на мікрорівні.

Щодо національного багатства, то дискусії пов'язані з визначенням сутності національного багатства ведуться з того часу, як у XVII ст. В. Петті визначив національне багатство, як суму накопичених матеріальних цінностей [3, с. 58].

Наявність різних трактувань поняття “національне багатство” означає, що процес становлення теорії та практики його сутності та складових елементів незавершений, постійно перебуває у русі, змінюється з відповідним удосконаленням теоретичної бази. Наведемо деякі визначення поняття “національне багатство”:

✓ національне багатство – це сукупність матеріальних ресурсів (накопичених продуктів праці та врахованих і залучених в економічний оборот природних багатств), які в певний момент знаходяться в власності всього суспільства (державне майно), окремих колективів (кооперативне майно) та окремих соціальних груп та осіб (майно населення) [9, с. 70];

✓ національне багатство – це цінності, призначені для підтримання безперервності та

розширення процесу суспільного відтворення [8, с. 194];

✓ національне багатство – це сукупність накопичених матеріальних і нематеріальних активів, створених працею всіх попередніх поколінь, які належать країні або її резидентам і знаходяться на економічній території країни і за її межами, а також розвіданих і введених в економічний оборот природних та інших ресурсів [5, с. 407];

✓ національне багатство – це сукупність ресурсів, як природного походження так і в обробленому виді, які належать власникам країни і накопичені протягом усього часу функціонування вітчизняної економіки [10, с. 63];

✓ національне багатство – це сукупність матеріальних благ створених працею людей за весь попередній період (фактичний матеріальний підсумок), які має країна на визначений момент часу, а також населення, природні ресурси, клімат, територія (потенційні можливості до розширення виробництва) [11, с. 24-25];

✓ національне багатство – це сукупність матеріальних благ (накопичених суспільством за період його виробничої діяльності і подарований природою), які знаходяться у власності окремих осіб, підприємств, організацій, установ і держави, а також нематеріальні, духовні цінності країни, накопичений виробничий досвід людей, їх освітній потенціал, досягнення науково-технічної думки, культурні цінності [6, с. 33-34];

✓ національне багатство – це матеріальні блага, створені працею у сфері виробництва, якими розпоряджається суспільство у кожний певний момент і природне багатство – сукупність предметів, сил природи і фізико-географічний комплекс, що оточує людину, які доступні впливу суспільного виробництва, і при певному рівні продуктивних сил можуть бути і є джерелом природної речовини для матеріального виробництва [1, с. 292-295];

✓ національне багатство – це всі накопичені суспільством та використовуваним ним продукти суспільної праці; вартість національного багатства представляє суму суспільної праці, накопиченої суспільством у вигляді запасів засобів виробництва та предметів споживання [7, с. 129].

Ознайомившись з різними тлумаченнями поняття “національне багатство”, можна зробити висновок, що головна мета функціонування та діяльності будь-якого підприємства – це накопичення елементів національного багатства (виробничих та невиробничих основних і оборотних фондів, фондів обігу, засобів виробництва, предметів споживання тощо), які можуть створюватися ними в процесі здійснення господарської діяльності.

Основним джерелом нагромадження національного багатства на мікроекономічному рівні є створена підприємством додана вартість (рис. 2).

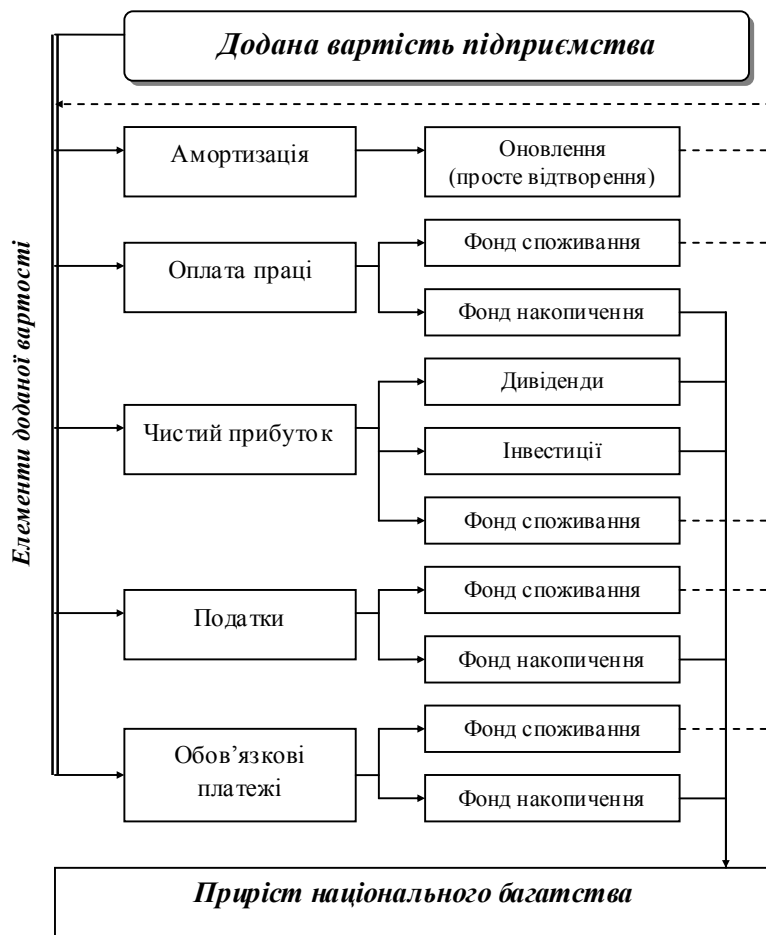

Рис. 2. Порядок нагромадження національного багатства за рахунок створеної підприємством доданої вартості

Елементами доданої вартості є нарахована амортизація, оплата праці, чистий прибуток, податки та обов'язкові платежі (витрати на

соціальні заходи). Кожен з елементів утвореної доданої вартості по різному та в різній мірі формує та накопичує національне багатство.

Сума амортизаційних відрахувань не накопичує національне багатство, а лише постійно та безперервно оновлює його елементи в процесі здійснення господарської діяльності (тобто внаслідок здійснення простого відтворення).

Наступним елементом доданої вартості є оплата праці, частина якої споживається населенням і формує фонд споживання, інша ж частина інвестується в елементи національного багатства і формує фонд накопичення. Саме фонд накопичення і є частиною національного багатства, яке формується в цілому населенням країни через доходи підприємств.

Складовим елементом доданої вартості є податки. На основі використання коштів державного бюджету України та місцевих бюджетів, які формуються за рахунок податкових надходжень, сплачених підприємствами, фінансується не тільки бюджетна сфера, але і інші сфери господарювання, тобто відбувається розподіл грошових потоків та їх „переливання” з однієї сфери господарювання в іншу.

З державного бюджету виплачується основна та додаткова заробітна плата працівникам бюджетної сфери, частину якої вони споживають, інша ж частина накопичується шляхом зворотного створення елементів національного багатства.

Підприємства, які оподатковуються і сплачують податки, відповідно за рахунок сплати місцевих податків формують комунальне національне багатство, а за рахунок сплати загальнодержавних податків – загальнодержавне (народне) національне багатство.

Додана вартість підприємства створюється також за рахунок обов'язкових платежів. Визначені кошти на соціальні заходи підприємство перераховує в фонд загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних

захворювань, а також в фонд загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття.

В свою чергу за рахунок отриманих пенсій, допомоги та інших платежів, населення України накопичує різного роду елементи національного багатства, а іншу їх частину споживає.

Важливим елементом сформованої підприємством доданої вартості є чистий прибуток, який створюється на підприємстві в результаті здійснення господарської діяльності і є основою формування підприємством національного багатства. За рахунок використання чистого прибутку підприємства провадять інвестиційну діяльність, яка є визначальною складовою при формуванні та накопиченні національного багатства на мікрорівні. Окрім того з чистого прибутку, який залишається у його розпорядженні виплачується дивіденди власникам підприємства, а також формується, при поточній збитковій діяльності, фонд споживання.

Основними факторами, які забезпечують прибуткову діяльність підприємства є економія затрат живої, уречевленої та суспільної праці, підвищення техніко-технологічного рівня виробництва, удосконалення структури виробництва, організаційних систем управління, форм і методів організації діяльності, її планування та мотивації, підвищення якості та конкурентоспроможності продукції (послуг), використання ресурсозберігаючих та енергозберігаючих технологій, постійне, систематичне залучення інвестицій та інновацій [4, с. 459].

Створену підприємством додану вартість умовно розподіляють на дві частини. Одна з яких направляється на поповнення фондів накопичення (й відповідно нарощує національне багатство), а інша частина, в свою чергу, спрямовується, на умовах зворотного зв'язку, підприємствами на початкове формування елементів доданої вартості (див. рис. 2).

Підприємства України створюють національне багатство окремим групам суспільства: безпосередньо для власних цілей (тобто собі для власного поточного використання), працівникам підприємства, іншим підприємствам та в цілому населенню країни.

Останніми роками на підприємствах України спостерігається досить малий приріст національного багатства за рахунок чистого прибутку, основними причинами чого є велика кількість збиткових підприємств (табл. 1).

Таблиця 1. Збитковість підприємств України за різними видами економічної діяльності [2]

Вид економічної діяльності	Роки				Відхилення 2004р. до 2001р.	
	2001 ¹	2002 ¹	2003 ²	2004 ²	+/-	%
Усього	21062,8	22769,5	26173,7	29116,3	8053,5	38,2
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	1650,9	2291,2	2162,6	1559,6	-91,3	-5,5
Промисловість	10484,7	11329,0	11943,8	12950,9	2466,2	23,5
Будівництво	661,5	971,9	1309,4	1281,9	620,4	93,8
Оптова й роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	4455,2	4829,7	7098,9	7841,2	3386,0	76,0
Готелі та ресторани	125,4	123,0	224,1	267,8	142,4	в 1,1 р.
Транспорт та зв'язок	883,9	1214,0	959,4	1306,1	422,2	47,8
Фінансова діяльність	99,7	207,5	325,7	521,2	421,5	в 4,2 р.
Операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам	1983,9	1335,1	1572,0	2848,9	865,0	43,6
Колективні, громадські та особисті послуги	495,6	332,4	374,6	316,4	-179,2	-36,2

¹ Крім банків та бюджетних установ;

² Крім бюджетних установ

3 року в рік зростає збитковість підприємств, так у 2004 році порівняно з 2001 роком загальна збитковість підприємств України зросла на 8053,5 млн. грн. (або на 38,2 %). У 2004 році зросла збитковість підприємств сфери фінансової діяльності в 4,2 рази, готелів та ресторанів – в 1,1 раз, підприємств промисловості – на 93,8 %, підприємств оптової та роздрібною торгівлі – на 76,0 %, підприємств сфери транспорту та зв'язку – на 47,8 %, підприємств, які здійснюють операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам – на 43,6 %. За певними видами економічної діяльності є випадки зменшення збитковості (підприємства сільського господарства, мисливства та лісового господарства, а також підприємства, які надають колективні, громадські та особисті послуги).

В свою чергу, слід відзначити, що найбільш збитковими регіонами України в 2004 році є м. Київ (збитки склали 8543,3 млн. грн.), Донецька область (4290,3 млн. грн.),

Дніпропетровська область (3378,8 млн. грн.), Харківська область (1638,3 млн. грн.), Луганська область (1123,2 млн. грн.) та Одеська область (1053,8 млн. грн.). Решта ж регіонів України має у 2004 році збитки в середньому у розмірі 418,3 млн. грн. [2, с. 77].

Якщо ж розглядати збитковість підприємств за формами власності, то найбільші збитки отримують підприємства приватної форми власності (77,3 % від загальної кількості збитків підприємств у 2004 році), меншими є розміри збитків відповідно державної та державної корпоративної форм власності (18,6 %) і комунальної та комунальної корпоративної форм власності (4,1 %) [2, с. 80].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, на основі проведених теоретичних та практичних досліджень, можна зробити висновок, що основним джерелом нагромадження національного багатства на мікрорівні є створена підприємствами України додана

вартість. Саме додана вартість в процесі здійснення господарської діяльності формує: по-перше, фонд накопичення, який і є основою приросту національного багатства, яке формується підприємством на мікрорівні, а по-друге, фонд споживання, за рахунок якого створюються, на основі зворотного зв'язку, елементи доданої вартості і як результат – відповідно фонд накопичення.

Головним напрямком подальших досліджень є вивчення елементів національного багатства на мікроекономічному рівні з метою поглибленого дослідження формування та розподілу елементів національного багатства підприємствами України.

Важливим елементом при проведенні запропонованих напрямків роботи є використання статистичної інформації, яка дасть змогу більш ґрунтовно та в оптимальні строки провести дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гальчинський А.С., Єценко П.С., Палкін Ю.І. Основи економічної теорії: Підручник. – К.: Вища шк., 1995. – 471 с.
2. Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності, 2004. Статистичний збірник. Частина 1. – К.: Держкомстат України, 2005. – 138 с.
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000 – 864 с.
4. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С.Ф. По кропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
5. Курс соціально-економічної статистики. Учебник для вузів / Под ред. проф. М.Г. Назарова. – М.: Финстатинформ, ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 771 с..
6. Основы экономической теории. Политэкономия: Учебник / Под ред. Д-ра экон. Наук, проф. Д.Д. Москвина. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 528 с.
7. Соболев В.А. Очерки по вопросам баланса народного хозяйства. – М.: Госстатиздат, 1960. – 228 с.

8. Статистики: Підручник / С.С. Герасименко, А.В. Головач, А.М. Єріна та ін.; За наук. ред. д-ра экон. наук С.С. Герасименка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 467 с.

9. Фреймундт Е.Н. Экономическая статистика. – М.: Статистика, 1976. – 541 с.

10. Шишов А.Л. Макроэкономика. – М.: Ассоциация авторов и издателей. „ТАНДЕМ”, Издательство ЭКМОС, 1997. – 320 с.

11. Экономическая теория национальной экономики и мирового хозяйства (политическая экономия): Учебник / Под ред. проф. А.Г. Грязновой, проф. Т.В. Чечелевой. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 326 с.

ДЕНИСЮК Олена Григорівна – аспірант кафедри економіки Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

- формування та розподіл національного багатства підприємствами України;
- формування та використання потенціалу підприємств України